

SIPRI YEARBOOK 2005

ARMAMENTS,
DISARMAMENT AND
INTERNATIONAL
SECURITY

Sammanfattning på svenska

Stockholms internationella fredsforskningsinstitut, SIPRI, är ett oberoende forskningsinstitut där man studerar frågor om fred och konflikter med tonvikt på nedrustning och rustningsbegränsning. SIPRI grundades 1966 för att markera 150 år av obruten fred i Sverige.

Institutet finansieras huvudsakligen genom anslag från den svenska regeringen, beviljade av riksdagen. Personalen, styrelsen och den rådgivande kommittén har internationell sammansättning.

SIPRI:s forskning syftar till

- att öka öppenheten i frågor som rör säkerhet och rustningsbegränsning
- att bidra till att förhindra och lösa konflikter
- att sprida information till en bred publik.

SIPRI:s forskningsresultat publiceras i böcker samt på Internet:

<http://www.sipri.org>

Detta häfte ger en kort sammanfattning av fakta och data i

SIPRI Yearbook 2005
Armaments, Disarmament and
International Security (853 sidor).

SIPRI Yearbook har givits ut sedan 1969. I årsboken presenterar SIPRI:s egna forskare och andra experter objektiva data och analyser rörande alla viktigare aspekter på rustningsbegränsning, fred och säkerhet. I *SIPRI Yearbook 2005* är det genomgående temat global samhällsstyrning, men även nya trender inom säkerhetspolitiken vad gäller olika geografiska områden och funktioner belyses.

Årsboken skrivs på engelska – liksom SIPRI:s övriga publikationer – men ges även ut på arabiska, kinesiska, ryska och ukrainska.

Detta häfte, samt versioner på engelska, farsi, franska, ryska, tyska och spanska, finns tillgängligt på Internet:

[http://www.sipri.org/contents/publications/
pocket/pocket_yb.html](http://www.sipri.org/contents/publications/pocket/pocket_yb.html)

SIPRI Yearbook kan köpas i bokhandeln eller beställas på Internet från Oxford University Press genom SIPRI:
http://first.sipri.org/non_first/book_order.php

För information om nyutkomna SIPRI-böcker:
<http://www.sipri.org/contents/webmaster/publications>

Översättning till svenska: Nenne Bodell

Innehåll

Euro-atlantisk säkerhet och dess institutioner	1
Större väpnade konflikter	2
Multilaterala fredsuppdrag och fredsbyggande	4
Styrning av militära operationer under internationellt beskydd: brister i parlamentariskt ansvar	6
Mellanösternregionen	7
Latinamerika och Karibien: säkerhet och försvar	8
Finansiering av global säkerhet	9
Militärutgifter	10
Vapenproduktion	12
Internationella vapenöverföringar	14
Kärnvapenbegränsning och icke-spridning	16
Rustningsbegränsning och icke-spridning: internationella organisationers roll	18
Kemiska och biologiska vapen: utveckling och begränsning	19
Libyen ger upp sina massförstörelsevapen	20
Begränsning av konventionella vapen och militära förtroendeskapande åtgärder	21
Internationell icke-spridning och bistånd för nedrustning	22
Exportkontroll	23
USA:s politik för exportkontroll	24
<i>Proliferation Security Initiative</i> : folkrättsliga aspekter på <i>Statement of Interdiction Principles</i>	25
Nedrustningsfördrag	26
Förkortningar	30

Euro-atlantisk säkerhet och dess institutioner

- Under 2004 ägnade sig de transatlantiska samarbetsparterna åt att minska den skada på deras inbördes förhållande som Irak-kriget förorsakat. USA började åter delta i det multilaterala arbetet, dock inte utan tvekan och med försök att bestämma dagordningen.

- Huvudargumenten för Irak-kriget (de påstådda terroristanknytningarna och innehav av massförstörelsevapen) avslöjades som ogrundade. USA erkände EU som en oumbärlig partner i bekämpande av terrorismen, anskaffande av under rättelseinformation och konflikthantering. Det amerikanska presidentvalet resulterade i att de europeiska staterna fokuserade på att hitta sätt att samarbeta med Bush-administrationen.

- Det var fortsatt motstånd mot att göra säkerheten i Irak till en NATO-uppgift. NATO måste nu återvinna sin forna roll som forum för strategisk debatt och beslutsfattande.

- EU befäste ytterligare sin ställning som trovärdig aktör på det säkerhetspolitiska området: *Headline Goal 2010* kommer att stärka krishantering och försvarskapacitet, den Europeiska försvarsbyrån (*European Defence Agency, EDA*) lanserades, stridsgrupper etableras och den nya EU-ledda militära operationen i Bosnien-Hercegovina inleddes.

- Utvecklingen i Ryssland har gått bakåt när det gäller demokrati och Ryssland har stretat emot de regimskiften som skett på andra håll inom Oberoende staters samvälde (OSS). Denna politiska hållning kan resultera i fortsatta slitningar i relationerna med väst.

- Organisationen för Säkerhet och Samarbete i Europa (OSSE) har gradvis marginaliserats, men försök har gjorts att reformera organisationen.

Större väpnade konflikter

- Alla 19 större väpnade konflikter under 2004 var inbördeskrig. Sådana konflikter har dock ofta en regional eller internationell dimension och är därmed svåra att klassificera som "interna" och "externa". Det är emellertid viktigt att inte överdriva inbördeskrigens globala betydelse.

- Många konflikter under 2004 var geografiskt avgränsade, vilket illustreras av utvecklingen i de östra delarna av Demokratiska Republiken Kongo och i Aceh-provinsen i Indonesien.

- Konflikterna i Burundi, Colombia och Sudan visar hur en mångfald missförhållanden och rebellgrupper kan komplicera hanteringen och lösningen av interna konflikter.

- Dagens konflikter kännetecknas av att de stridande parterna använder okonventionell taktik, som betydande våld mot civila. Händelser i Nepal, Ryssland (Tjetjenien) och Uganda illustrerar detta.

- Tvärtemot det klassiska förloppet där inbördeskrig ofta utvecklas till en mellanstatlig konflikt, visade utvecklingen i Irak under 2004 istället att en internationell konflikt kan leda till ett fullt utvecklat inbördeskrig.

Konfliktområden 2004

Afrika

Algeriet
Burundi
Rwanda
Sudan*†
Uganda*

Asien

Indien (Kashmir)*
Myanmar
Nepal*
Filippinerna†
Sri Lanka

Mellanöstern

Irak*
Israel
Turkiet

Amerika

Colombia
Peru
USA

Europa

Ryssland (Tjetjenien)*

* Konflikter där antalet döda uppgick till minst 1000. Konflikten i USA avser den mellan al-Qaida-nätverket och USA och dess koalitionspartners.

† Två konflikter pågick i vart och ett av dessa områden.

• Tre konflikter blev registrerade eller återregistrerade under 2004: Irak, Rwanda och Uganda. Både konflikter och konfliktområden var färre 2004 än under 2003, då det fanns 20 större väpnade konflikter i 18 områden.

• Bara 3 konflikter—kriget mot al-Qaida-nätverket, konflikterna i Irak och i Darfur (Sudan)—har pågått i mindre än 10 år.

Multilaterala fredsuppdrag och fredsbyggande

- Under 2004 inleddes 11 nya multilaterala fredsuppdrag. Sju av dessa initierades av regionala organisationer. Nio operationer var uppföljare till tidigare uppdrag.

- I december 2004 deltog över 64 000 soldater och civilpolis och 4000 civil personal i 21 FN-operationer, vilket enligt mångas åsikt innebar att FN riskerade att överskrida sin institutionella kapacitet. Samtidigt utfördes 35 fredsuppdrag, av regionala aktörer och av FN-sanktionerade tillfälliga koalitioner, med totalt 225 385 soldater och civil personal.

- Mot denna bakgrund föreslog FN:s högnivåpanel om hot, utmaningar och förändring (*UN High-level Panel on Threats, Challenges and Change*) i sin rapport att en Fredsbyggande kommission skulle upprättas.

- Fredsbyggande är en allt viktigare komponent i multilaterala fredsuppdrag. Därför måste prioriteringar göras. Man är överens om vilka uppgifter som ska ingå och i vilken ordning de ska utföras. Viktigast är att återupprätta staters förmåga att sörja för säkerheten. Därefter kommer inrättandet av fungerande lag och ordning, och sedan social och ekonomisk återuppbyggnad samt ledning och allmänna val. De senare uppgifterna är dock svårare att ge prioritet. Lokalt deltagande är avgörande för processens legitimitet och hållbarhet, men detta förbises ofta.

- Händelseutvecklingen i Afghanistan, Elfenbenskusten, Haiti, Irak och Liberia under 2004 visade på komplexiteten i fredsbyggande.

- Fredsuppdragens omfattande uppgifter och ansvar väcker frågan hur uppdrag av flerdimensionell karaktär effektivt ska kunna övervakas. En del argumenterar för en minimalistisk

inställning, där världssamfundets roll är begränsad till upprättandet av säkerhet och återstående uppgifter lämnas till lokalbefolkningen. Andra menar att en period av "väl villigt envælde", med aktörer utifrån, ger största chansen till ett lyckat fredsbyggande.

Multilaterala fredsuppdrag 2004

Förenta nationerna, FN	21
Afrikanska unionen, AU	3
Oberoende staters samvälde, OSS	3
Centrala afrikanska ekonomiska och monetära gemenskapen, CEMAC	1
Västafrikanska staternas ekonomiska gemenskap, ECOWAS	1
Europeiska unionen, EU	5
NATO	4
Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa, OSSE	10
Organisationen av Amerikas stater, OAS	2
FN-sanktionerade tillfälliga koalitioner	6
<i>Totalt</i>	56

Styrning av militära operationer under internationellt beskydd: brister i parlamentariskt ansvar

- Två tredjedelar av alla fredsuppdrag initierade av FN ägde rum under det senaste decenniet. Medan det förs en omfattande debatt om uppdragens laglighet och legitimitet, ägnas mindre uppmärksamhet åt demokratiskt ansvar och folkvalda församlingars roll. Det verkar finnas brister, på såväl nationell som internationell nivå, i parlamentariskt ansvar för internationella fredsuppdrag.

- Nationella parlaments förmåga att kontrollera sina regeringars beslut inom detta område varierar. Varken FN eller NATO har parlamentariska inslag i sina strukturer. Europaparlamentet har endast begränsat inflytande över Europeisk säkerhets- och försvarspolitik (ESFP) och det är svårt för nationella parlamentariker att följa beslutsprocessen inom ESFP.

- "Tjänstvilliga koalitioner" av det slag som genomförde de militära operationerna i Afghanistan 2002 och i Irak 2003 utgör de största utmaningarna för parlamentarisk tillsyn, eftersom det mellanstatliga beslutsfattandet inte sker genom en etablerad och öppen multilateral process.

- På kort sikt kan förbättringar uppnås genom ökat samarbete mellan nationella parlament, genom utvecklade metoder för informationshantering och, på internationell nivå, genom bättre rapportering till parlamentariska organ samt en större roll för både Europaparlamentet och de nationella parlamenten i granskningen av ESFP.

Mellanösternregionen

- I Mellanösternregionen har de politiska effekterna av globaliseringen inte slagit igenom, men regionen är lika mycket utsatt för den nya typen av multinationella hot som den gamla sortens inomstatliga spänningar. Den uppenbara bristen på säkerhet har på senare tid lett till nya försök att öka internationellt engagemang och "regionbyggande".

- Fyra frågor genomsyrar de nationella och bilaterala dagordningarna: USA:s militära närvaro och ambitioner, konflikten mellan Israel och palestinierna, Irak-krigets inverkan samt terrorismen.

- Gulf-staternas samarbetsråd (GCC) verkar för integration på flera plan, bl a militär samordning, men få framsteg har gjorts. I en säkerhetspolitisk deklaration i mars 2005 uttalade Arabförbundet sitt stöd för politiska reformer i regionen. I februari 2004 skrev Algeriet, Egypten, Jordanien och Marocko under Agadir-avtalet, i syfte att skapa ett frihandelsområde.

- EU, USA och G8-gruppen har alla betonat demokrati och god samhällsstyrning i sina senaste regionala initiativ. Dock tycks EU:s "mjuka makt" ha mindre inflytande än USA:s "hårda".

- Under 2004 stärkte NATO sitt *Mediterranean Dialogue Initiative* och initierade *Istanbul Cooperation Initiative*, som ska omfatta arabiska partners. Dess inflytande kan dock hindras av NATO:s begränsade fokus och kompetens.

- Frågor om mellanstatliga förhållanden i regionen återstår att lösa: främst formerna för en palestinsk stat och det nya Irak. Irans kärnvapenprogram ökar osäkerheten i regionen, men kostnaden för en eventuell konfrontation kan uppmuntra samarbete i säkerhetsfrågor.

Latinamerika och Karibien: säkerhet och försvar

- Sedan 1980-talet har öppnare ekonomiska modeller införts i de flesta latinamerikanska och karibiska stater. Nya regionala strukturer har vuxit fram parallellt med att mellanstatliga konflikter har avslutats och antalet inbördeskrig minskat.

- Regionens försvarsbudgetar har reducerats sedan 1980-talet och är nu bland de lägsta i världen. Initiativ har tagits för militärt förtroendeskapande. Säkerhetssamarbete tycks vara allmänt accepterat.

- Många latinamerikanska stater deltar i internationellt fredsbevarande: regionen bidrar med 9.5% av all personal i FN:s fredsbevarande uppdrag. Att delta med trupper i dessa uppdrag är ekonomiskt fördelaktigt samtidigt som det främjar militära reformer.

- USA är regionens mest betydelsefulla externa aktör i säkerhetsfrågor. Sedan kalla kriget har det amerikanska militära stödet minskat och mönstret förändrats. Colombia är nu den största mottagaren av amerikanskt bistånd för kampen mot rebeller med anknytning till narkotikahandeln. Stöd finns i regionen för USA:s krig mot terrorismen, men också oro för att det enbart är anti-terroristiska motiv bakom USA:s agerande.

- Av regionala organisationers dagordning framgår att stater gör försök att hävda sina egna intressen inom områden där USA för tillfället är mindre engagerat. Regionens grundläggande problem är ekonomisk sårbarhet och ojämlik utveckling, vilket skapar interna oroligheter. Endast en stark och enad politisk vilja hos de latinamerikanska staterna själva kan övervinna dessa svårigheter.

Finansiering av global säkerhet

- Den säkerhetspolitiska fokuseringen har efter det kalla krigets slut skiftat från konfrontationen mellan supermakterna i Nord till säkerhetsläget i utvecklingsländerna i Syd; från staters territoriella säkerhet till bredare och djupare säkerhetsdimensioner och globala beroendeförhållanden. Detta har lett till uppfattningen att militära medel är alltmer ineffektiva och irrelevanta för att möta många av dagens säkerhetspolitiska hot och utmaningar.

- Här krävs istället globala åtgärder. I Nord har man blivit mer öppen för argumentet att det finns ett gemensamt intresse av att hantera problem och brist på säkerhet i Syd. Man har sett att inbördeskrig i Syd får internationella konsekvenser och att det finns en påtaglig transnationell dimension av ekonomisk säkerhet, miljösäkerhet, organiserad kriminalitet och terrorism.

- De nuvarande systemen för finansiering av säkerhetspolitiska åtgärder är utformade för traditionella, nationella militära säkerhetspolitiska mål. Nya kategorier inom offentlig utgiftsredovisning för icke-militära och internationella säkerhetspolitiska åtgärder skulle underlätta analyser.

- Internationell finansiering av fred och säkerhet i en betydligt större omfattning än dagens kräver nytänkande vid fördelningen av de offentliga resurserna. En förändrad resursfördelning mellan Nord och Syd kan bara grundas på Nords egenintresse. För detta krävs mera kunskap om hur säkerhet främjas och väpnade konflikter förhindras samt en omfattande kunskapsspridning för att motivera en större satsning på säkerhet i avlägsna länder.

Militärutgifter

- Världens militärutgifter under 2004 uppskattas till 1035 miljarder dollar. Det är bara 6% lägre i reella termer än när de nådde sin kulmen under kalla kriget, 1987–88, och motsvarar 162 dollar per capita och 2.6% av världens samlade BNP. Det finns dock stora variationer mellan regioner och länder.

- Under 10-årsperioden 1995–2004 var den genomsnittliga ökningstakten av världens militärutgifter 2.4% om året i reella termer. Detta genomsnitt innefattar först slutfasen av den minskning som skedde efter kalla krigets slut fram till 1998 och därefter en stigande trend.

- Under senare år har det skett en accelerering av världens militärutgifter till ett genomsnitt av 6% per år under perioden 2002–2004. USA, som står för 47% av världens militärutgifter är den huvudsakliga orsaken till denna trend. USA:s militärutgifter ökade kraftigt under perioden 2002–2004 som ett resultat av det 'globala kriget mot terrorismen', främst för att finansiera militära operationer i Afghanistan och Irak. Tilläggsanslagen för dessa insatser uppgick till 238 miljarder dollar under budgetåren 2002/03–2004/05, en summa som är högre än de samlade militärutgifterna för alla utvecklingsländer under 2004 (214 miljarder dollar).

- Debatten om hållbarheten i USA:s militära satsningar intensifierades under 2004. Frågor restes om militärutgifternas inverkan på landets växande budgetunderskott och på den framtida ekonomiska tillväxten. En närbesläktad fråga är om militärutgifterna kommer att tränga undan andra statliga utgifter. Debatten har skärpts av den tilltagande osäkerheten om framtida utgifter för militära operationer i Irak.

- Det råder numera bred enighet om att säkerhet är en förutsättning för hållbar utveckling. Det har lett till en debatt om hur biståndsgivare på olika sätt kan stödja en reformering av säkerhetssektorn i mottagarländerna.

- Somliga länder befarrar att om man utvidgar definitionen av officiellt utvecklingsbistånd till att omfatta även säkerhetsrelaterade åtgärder, kommer biståndet för social och ekonomisk utveckling att minska och det kan till och med leda till den typ av bistånd som förekom under kalla kriget, då givarländernas biståndspolitik ofta styrdes av deras strategiska hänsyn.

- USA:s bistånd till Colombia och Storbritanniens bistånd till Sierra Leone är två exempel på pågående biståndsprogram för säkerhetsfrämjande åtgärder i krisbenägna utvecklingsländer med helt olika inriktning och resultat, som kan erbjuda lärdomar för framtida säkerhetsrelaterat utvecklingsbistånd.

Vapenproduktion

- Den totala försäljningen av militära varor och tjänster från de 100 största företagen i världen uppgick under 2003 till 236 miljarder dollar. De 5 största företagen stod för 44% av denna summa. De 100 ledande företagen ökade under 2003 sin sammanlagda försäljning med 25%.

- I USA anpassas vapenindustrin till nya krav som uppstår genom omvandlingen av försvaret, privatiseringen av de militära tjänsterna och den växande *homeland security*-sektorn. I Europa är strategierna fokuserade på en inom-europeisk konsolidering och på att få tillgång till den expanderande amerikanska marknaden.

- Koncentrationsprocessen av försvarsindustrin har avtagit sedan slutet av 1990-talet. Sammanslagningar av megastorlek dominerar inte längre mönstret för företagsförvärv: under 2003 skedde 6 förvärv där värdet av affären översteg 1 miljard dollar; under 2004 skedde bara en affär av denna storlek.

- Under det senaste årtiondet har de största vapenproducerande företagen vuxit enormt i storlek, främst genom uppköp. De största företagen har utvecklats till betydande ekonomiska enheter även i ett globalt perspektiv. Värdet av deras vapenförsäljning överstiger BNP för de flesta låginkomstländer och deras samlade försäljning är jämförbar med BNP för medelstora utvecklade eller industrialiserade länder.

- Genom en ökad *outsourcing* av försvarets tjänster specialiserar sig ett växande antal av de 100 största företagen på tjänster. Irak-kriget har medfört en ökad andel sådana företag inom vapenindustrin.

De 5 största vapenproducerande företagen i världen (utom Kina) under 2003

Försäljning av militära varor och tjänster

1 Lockheed Martin (USA)	\$24.9 miljarder
2 Boeing (USA)	\$24.4 miljarder
3 Northrop Grumman (USA)	\$22.7 miljarder
4 BAE Systems (Storbritannien)	\$15.8 miljarder
5 Raytheon (USA)	\$15.5 miljarder

- Under 2004 fortsatte konsolideringsförsöken av den europeiska marina varvsindustrin. De koncentrerades på att skapa en trans-europeisk marin motsvarighet till *European Aeronautic Defence and Space Company (EADS)* och på att konsolidera den brittiska varvsindustrin. Få framsteg gjordes emellertid och den framtida strukturen av den europeiska varvsindustrin är fortsatt osäker.

- Företag som redovisar den militära andelen av sin försäljning är sällsynta och redovisningen av den militära delen av deras produktion är i stort sett obefintlig.

- Bristen på öppenhet försvårar politiska och offentliga diskussioner om vapenproduktion och vapenförsäljning. Kraven på företagen att rapportera sin vapenförsäljning är svaga och nuvarande redovisning är helt och hållet baserad på frivilligt utlämnande av information från företagen själva. Heltäckande, regelbunden och standardiserad redovisning kräver internationellt samordnad lagstiftning för företagens rapportering.

Internationella vapenöverföringar

- Den sedan 1997 nedåtgående trenden för internationella vapenöverföringar vände något uppåt under 2003–2004, efter att under åren 2000–2002 ha hållit sig på en någorlunda jämn nivå.

- Ryssland ersatte för perioden 2000–2004 USA som den största vapenexportören. Man förväntar sig emellertid en minskning av rysk vapenexport i framtiden.

- Kina och Indien var de två största mottagarna av vapen under 2004. Kina är fortsatt nästan helt beroende av Ryssland för sin vapenimport, men erhåller nu komponenter och teknologi snarare än hela vapen. Indien är en annan stor rysk kund, men där har Ryssland numera stark konkurrens.

- Förhållandet mellan EU och USA försämrades under 2004 på grund av frågan om teknologiöverföring. USA har ställt sig tveksamt till att dela med sig av teknologi till nära europeiska allierade även när det gäller *joint ventures* som t ex *F-35 Joint Strike Fighter*-projektet.

- EU:s planer på att häva vapenembargot mot Kina ansträngde relationerna mellan EU och USA ytterligare. USA har hotat införa sanktioner mot EU om embargot hävs.

- Den offentliga insynen i vapenöverföringar har återigen ökat något, framför allt inom EU, där flera länder har förbättrat sina rapportsystem och där de 10 nya medlemsländerna måste rapportera i enlighet med 1998 års Uppförandekod för vapenexport (*EU Code of Conduct on Arms Exports*). På det internationella planet måste numera överföringar av bärbara luftvärnsmissiler och fältartilleri rapporteras till FN:s register över konventionella vapen.

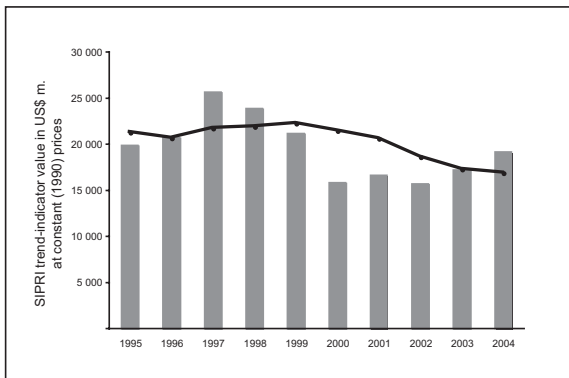
De 5 största exportörerna av större konventionella vapen 2000–2004*

Andelar av världens export

1 Ryssland	32%
2 USA	31%
3 Frankrike	8%
4 Tyskland	6%
5 Storbritannien	5%

* Export från EU-stater till icke EU-stater står för 19% av all export under 2000–2004, vilket gör EU till den tredje största vapenexportören.

Trenden i överföringar av större konventionella vapen 1995–2004

Staplarna visar total volym per år. Kurvan visar genomsnittet under 5-årsperioder; punkterna satta sista året i varje period.

Kärnvapenbegränsning och icke-spridning

- Händelseutvecklingen under 2004 väckte på allvar frågan om icke-spridningsregimen och 1968 års Icke-spridningsfördrag (NPT) har någon framtid.

- Ett hemligt internationellt nätverk, med den pakistanske kärnfysikern A. Q. Khan som centralgestalt, avslöjades som leverantör av kärnteknologi och expertis till Iran och Libyen, och eventuellt även till andra stater. Man befarade nu att kärnvapenkapacitet ska spridas till såväl icke-statliga som statliga aktörer och drev fram nya initiativ för att förhindra illegala överföringar.

- Debatten om Irans nukleära program fortsatte. Internationella atomenergiorganet (IAEA) rapporterade fler detaljer om att Iran underlåtit att redovisa sina nukleära aktiviteter. Begränsad framgång nåddes i samtalen om Nordkoreas framtida nukleära program.

- Förslag för att avhjälpa tillkortakommanden i icke-spridningsregimen presenterades. Särskilt intresse visades för en översyn av Icke-spridningsfördragets garanti att icke-kärnvapenstater ska kunna importera materiel och utveckla teknologier för ett civilt kärnenergiprogram. Detta väckte intresse för multinationella lösningar av hanteringen av den globala kärnbränslecykeln.

- Viss positiv utveckling kunde noteras 2004: Libyen fullföljde sitt åtagande att under överinseende demontera existerande program för massförstörelsevapen och ballistiska missiler (se sid. 20).

**Världens kärnvapenstyrkor:
antal stridsspetsar januari 2005**

<i>Land</i>	<i>År för första kärnsprängning</i>	<i>Operativa stridsspetsar</i>
USA	1945	4 896
Ryssland	1949	7 360
Storbritannien	1952	185
Frankrike	1960	348
Kina	1964	ca 400
Indien	1974	30–40
Pakistan	1998	30–50
Israel	–	ca 200
<i>Totalt</i>		ca 13 470

• USA:s lager av operativa kärnvapen utgörs av 4216 strategiska och 680 icke-strategiska stridsspetsar. Rysslands lager av operativa kärnvapen utgörs av 3980 strategiska och 3380 icke-strategiska stridsspetsar. Indiens, Israels och Pakistans kärnvapen anses vara endast delvis operativa.

• I början av 2005 fanns uppskattningsvis totalt cirka 13 470 operativa stridsspetsar. Om man räknar alla världens kärnstridsspetsar (stridsspetsar i reserv, i lager samt primärladdningar i reserv) förfogar de 8 stater som innehar kärnvapen över sammanlagt cirka 27 600 stridsspetsar.

Rustningsbegränsning och icke-spridning: internationella organisationers roll

- Att man tog till vapen för att tvinga Irak att tillmötesgå FN:s resolutioner, avsedda att förhindra illegala nukleära, biologiska och kemiska (NBC) vapenprogram och även missilavfyringssystem, splittrade stater världen över. Den militära aktionen och dess efterspel underströk att en stabil och fredlig världsordning kräver effektiv kontroll av NBC-vapen. Om man misslyckas att genom förhandlingar upprätta effektiv kontroll kan detta leda till fortsatta konflikter i framtiden.

- Få nya framsteg har uppnåtts inom multilateral rustningskontroll. De försök som gjorts har främst skett genom informellt politiskt samarbete. Under 2004 försökte man dock att stärka de globala processerna.

- I april 2004 antog FN:s säkerhetsråd resolutionen 1540. Där uppmanades medlemsstaterna att anta och genomdriva lagar som förbjuder icke-statliga aktörer att tillverka, skaffa, äga, utveckla, transportera, överföra eller använda NBC-vapen och deras avfyringsmekanismer. Stater anmodades också att införa nationella lagar för exportkontroll och för frakt över nationsgränserna av spridningskänsligt materiel.

- FN:s högnivåpanel om hot, utmaningar och förändring pekade på behovet av effektiv kontroll av kärnvapen och nukleärt materiel samt åtgärder som minskar hotet från nukleär terrorism. FN:s generalsekreterare Kofi Annan fastslog att den globala nukleära icke-spridningsregimen befinner sig i ett känsligt läge och argumenterade för snabbt agerande enligt panelens rekommendationer (se även sid. 16).

Kemiska och biologiska vapen: utveckling och begränsning

- 2004 höll parterna till 1972 års B-vapenkonvention sitt andra årliga möte för experter och politiker. Man diskuterade möjliga förbättringar i internationell förmåga att reagera mot påstått användande av biologiska vapen och toxinvapen, eller misstänkta utbrott av sjukdomar. Man övervägde också hur man ska kunna förstärka övervakning, upptäckt, diagnos och bekämpning av infektionssjukdomar.

- Som svar på påpekanden att efterlevnaden av B-vapenkonventionen inte kan kontrolleras tillräckligt, föreslog vissa parter att man ska använda sig av FN:s generalsekreterares auktoritet för att undersöka påstådd användning av biologiska vapen. Andra parter till konventionen motsatte sig att överhuvudtaget ta upp detta ämne på dagordningen.

- Destruktionen av kemiska vapen fortsatte. Av de 71 373 ton substanser som deklarerats av parterna till C-vapenkonventionen, hade 10 698 ton bevisligen blivit förstörda före den 31 januari 2005. Beslut om fortsatt internationell hjälp till förstörandet av de ryska lagren togs under 2004 (se sid. 22).

- Det fanns fortsatta motsättningar om vad som, före Irak-kriget, var och inte var känt om Iraks aktiviteter och styrka när det gäller NBC-vapen. En rad officiella utredningar om hanteringen av underrättelseinformation lämnade sina rapporter. Ett gemensamt tema i utredningarna var att de uppskattningar som gjordes före kriget var ogrundade och saknade bevis.

- Den USA-ledda *Iraq Survey Group* fullbordade sina inspektioner och publicerade en rapport om sina undersökningar.

Libyen ger upp sina massförstörelsevapen

- Libyen deklarerade i december 2003 att landet skulle avstå från sina nukleära, biologiska och kemiska (NBC) vapen och endast inneha ballistiska missiler med en räckvidd på mindre än 300 km. I september 2004 offentliggjorde USA att demonteringen av Libyens NBC-vapenprogram var "i stort sett fullbordad".

- Ett antal faktorer har framförts som grund för Libyens beslut. USA menar att beslutet var ett resultat av kraftfull amerikansk politik i kampen mot spridningen av NBC-vapen. Andra har beskrivit det som ett led i Libyens långsiktiga försök att bryta sin politiska och ekonomiska isolering.

- Genom verifieringsprocessen har det framkommit att tidigare offentliggjord information om Libyens biologiska och kärnvapenrelaterade aktiviteter inte speglade den verkliga situationen. Informationen om missilprogram och kemiska vapenprogram har dock varit mer korrekt.

- Libyen hade mottagit ett ansevärt utländskt bistånd för anskaffande av känslig kärnteknologi och dess komponenter. En stor del hade tillhandahållits genom Khans nätverk (se sid. 16).

- Inga konkreta bevis för ett program för biologiska anfallsvapen har framkommit. Libyen deklarerade sitt bestånd av kemiska vapen och uppgav att man aldrig spridit sådana vapen.

- Större delen av Libyens lager av ballistiska missiler bestod av missiler importerade från Sovjetunionen. Inhemsk utveckling av missiler har hindrats av FN:s sanktioner.

Begränsning av konventionella vapen och militära förtroendeskapande åtgärder

- NATO antog 7 nya medlemmar 2004, vilket förstärkte Rysslands farhågor för att hamna i ett försämrat säkerhetsläge. Ryssland gjorde ett försonande utspel genom att ratificera 1999 års Avtal om anpassning av 1990 års Fördrag om konventionella styrkor i Europa (CFE-fördraget). NATO:s medlemmar och andra stater vägrade att ratificera avtalet innan Ryssland uppfyllt sina åtaganden att dra bort trupper från Georgien och Moldavien.

- Den "hårda" regimen för kontroll av konventionella vapen överlevde trots NATO:s utvidgning och problemen med ett "svart hål" längs den nya gränsen mellan NATO och Ryssland (de Baltiska staterna omfattas inte av CFE-fördraget).

- Regional vapenkontroll hade en jämn utveckling under 2004. Framsteg gjordes som tillät OSSE att upphäva 1996 års Avtal om förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder i Bosnien-Hercegovina. OSSE:s medlemsstater inriktade sig fortsatt på vissa normgivande åtgärder för att bättre kunna möta nya risker och utmaningar för Europa.

- Kroatien och Slovenien ratificerade 1992 års Fördrag om observationsflygningar (det s k Open Skies-fördraget) under 2004. Vid Översynskonferensen i februari 2005 visade det sig att många stater uppskattar insatser gjorda under fördraget, trots att man inte lyckades enas om ett slutdokument.

- Världssamfundet fortsätter kampen mot inhumana vapen. Under 2004 växte de humanitära och militära regelverken i betydelse och fick ökat stöd, vilket bidrog till att reducera antalet landminor världen över.

Internationell icke-spridning och bistånd för nedrustning

- Som en del av internationella icke-spridningssträvanden erbjuder ett växande antal länder praktisk hjälp för att säkra eller eliminera NBC-vapen och deras avfyringssystem. Villkoren för internationellt icke-spridnings- och nedrustningsbistånd (*INDA*), har utvecklats från ett krisprogram från tiden för Sovjetunionens upplösning till ett bredare internationellt program, som inbegriper nya givarländer, nya mottagarländer och nya aktiviteter.

- Flest *INDA*-program har utförts i Ryssland. Speciellt USA och Ryssland har utvecklat viktiga bilaterala program, men även andra länder ger betydande bidrag. Program igångsatta av den ryska regeringen är också av stor vikt.

- *INDA* ses alltmer som viktigt för icke-spridningssträvanden, genom att det skulle kunna minska riskerna att NBC-materiel kan komma att användas i terrorhandlingar.

- De mest betydelsefulla initiativen är även fortsättningsvis bilaterala, men en del av de program som nu utvärderas är alltför dyra och komplicerade för att utföras bilateralt. G8-gruppen, som sedan 2002 varit inblandad i upprättandet av *INDA*-program, förstärkte under 2004 sina aktiviteter. EU och dess medlemsländer strävar efter större enighet och effektivitet inom *INDA*.

- *INDA*:s utvidgade geografiska och funktionella omfattning kan tvinga fram "sanningens minut" för flera långvariga projekt, som t ex plutoniumavyttring, vars betydelse för icke-spridning är uppenbara, men som hittills visat sig omöjliga att genomföra.

Exportkontroll

- Under 2004 insåg fler länder att det låg i deras intresse att upprätthålla effektiv nationell exportkontroll. Det var staters misslyckande att införa sådan kontroll som en gång bidrog till Iraks vapenprogram. Osäkerhet om kontrollprogrammets status blev en kritisk faktor, som bl a låg bakom krisen som ledde till Irak-kriget.

- Oro för framväxten av nya leverantörer av teknologi relevant för utveckling eller produktion av NBC-vapen har ökat genom att aktiviteterna inom Khans nätverk har offentliggjorts (se sid. 16).

- Förstärkning av nationell exportkontroll är viktig för en förbättrad och utökad icke-spridningsregim. Behovet av samordnade, välfinansierade och riktade biståndsprogram som hjälp för länder att införa effektiv exportkontroll har växt inom EU, FN, G8-gruppen och Wassenaararrangemanget.

- EU:s medlemsländer har genomfört en granskning av nationell implementering av den gemensamma rättsliga grundvalen för exportkontroll av produkter med dubbla användningsområden. EU har också gjort en översyn av 1998 års Uppförandekod för vapenexport, som innebär att förändringar kommer att göras i koden under 2005.

- Ett sätt att förbättra överensstämelsen i exportkontrollen för produkter med dubbla användningsområden och för försvarsrelaterade produkter inom EU, är att slå samman medlemsländernas tekniska resurser och information om slutanvändning. Ett annat är att införa en gemensam utbildning för tillståndsbeviljande och verkställande tjänstemän, vilken också kan användas inom olika biståndsprogram för EU:s grannländer.

USA:s politik för exportkontroll

- USA är världens största vapenleverantör och har ett stort inflytande på den globala vapenhandeln.

- Vapenöverföringar från USA styrs av en kombination av lagstiftning, föreskrifter och presidentdirektiv. Överföringarna administreras av utrikes- och försvarsdepartementen, vilka också är ansvariga för övervakning av slutanvändning.

- Tillsynen är garanterad av den amerikanska kongressen och *Government Accountability Office (GAO)*. I en rapport från januari 2004 kritiserar GAO utrikesdepartementets slutanvändarövervakning för exporten av kryssningsmissiler och obemannade flygande farkoster.

- Till det som man tvistat om på senare tid hör ett förslag om att ge avkall på tillståndsförordningar för vissa brittiska och australiska företag samt frågan om vapenförsäljningens roll i "kriget mot internationell terrorism".

Proliferation Security Initiative: folkrättsliga aspekter på Statement of Interdiction Principles

- Oro för att massförstörelsevapen ska spridas till stater och icke-statliga aktörer har medfört ett växande samförstånd om behovet av mer kraftfulla åtgärder. Sådana åtgärder innefattar hinder för varor och teknologier under transport.

- So San-incidenten 2002 visade dock att folkrätten sätter betydande gränser för förhindrande av aktiviteter. USA:s president George W. Bush reagerade i maj 2003 med att tillkännage ett nytt multilateralt initiativ för hindrande och beslagtagande av illegala vapen- och missilteknologier: *Proliferation Security Initiative* (PSI). Endast ett begränsat antal stater deltar i initiativets "kärngrupp", men många länder har uttryckt sitt stöd.

- PSI utvecklades i rask takt under 2003 och 2004. Dess *Statement of Interdiction Principles* fastställer principer för hur fartyg som misstänks frakta massförstörelsevapen och komponenter till sådana vapen ska kunna uppbibras. Principerna är till stor del förenliga med gällande folkrätt. Utvecklingen av PSI tycks ha lett till att tonvikten flyttats från en förändring av internationell och nationell lagstiftning till handling under rådande rättsregler.

- PSI-staterna har försökt etablera folkrättsligt stöd genom resolutioner i FN:s säkerhetsråd eller genom tillägg till konventioner som inte direkt handlar om grundläggande regler och principer i havsrätten. För att få legitimitet bör dock PSI omfatta fler deltagare samt fokusera på det mest relevanta fördraget, nämligen 1982 års FN-konvention om havsrätt.

Fördrag och avtal om rustningsbegränsningar, nedrustning och skydd av mänskliga rättigheter i väpnade konflikter, januari 2005

- 1925 Protokoll rörande förbud mot användande i krig av kvävande, giftiga eller liknande gaser och bakteriologiska stridsmedel (Genèveprotokollet)
- 1948 Fördrag mellan Västeuropas stater om samarbete i ekonomiska, sociala och kulturella frågor och om kollektivt självförsvar (Brysselpakten)
- 1948 Konventionen om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord (*genocide*)
- 1949 Genèvekonventionerna rörande skydd för offren i väpnade konflikter
- 1954 Protokoll till 1948 års Brysselpakt, "Parisöverenskommelserna" om en försvarsunion för Västeuropa
- 1959 Antarktiskfördraget om förbud mot militarisering av Antarktis
- 1963 Fördrag om förbud mot kärnvapenprov i atmosfären, yttre rymden och under vattnet (Partiella provstoppsfördraget)
- 1967 Fördrag om principer för staternas uppträdande vid utforskandet och utnyttjandet av yttre rymden, däri inbegripet månen och övriga himlakroppar (Yttre rymdfördraget)
- 1967 Tlatelolco-fördraget om en kärnvapenfri zon i Latinamerika och Karibien

- 1968 Fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen (Icke-spridningsfördraget)
- 1971 Fördrag om förbud mot placering av kärnvapen och andra massförstörelsevapen på havsbotten och i dennas underlag (Havsbottenfördraget)
- 1972 Konvention om förbud mot utveckling, framställning och lagring av bakteriologiska (biologiska) vapen och toxinvapen samt om deras förstöring (B-vapenkonventionen)
- 1974 Fördrag om begränsning av underjordiska kärnsprängningar
- 1976 Fördrag om begränsning av underjordiska kärnsprängningar för fredliga ändamål
- 1977 Konvention om förbud mot militär eller annan fientlig användning av miljöförändrande teknik
- 1977 Protokoll I och II (till 1949 års Genèvekonventioner) rörande skydd för offren i internationella respektive icke-internationella väpnade konflikter
- 1980 Konvention om fysiskt skydd av kärnämne
- 1981 Konvention om förbud mot eller inskränkningar i användningen av vissa konventionella vapen som kan anses vara ytterst skadebringande eller ha urskillningslösa verkningar (Konventionen om särskilt inhumana konventionella vapen)
- 1985 Fördrag om en kärnvapenfri zon i södra Stillahavsområdet (Rarotongafördraget)

- 1987 Fördrag om eliminering av sovjetiska och amerikanska markbaserade missiler med räckvidden 500-5 500 km (INF-fördraget)
- 1990 Fördrag om konventionella styrkor i Europa (CFE-fördraget)
- 1991 Fördrag om nedskärningar och begränsningar av strategiska offensiva vapen (START I)
- 1992 Fördraget om observationsflygningar (det s k Open Skies-fördraget)
- 1992 CFE-1A-avtalet om begränsning av trupper i Europa
- 1993 Konvention om förbud mot utveckling, produktion, innehav och användning av kemiska vapen samt deras förstöring (C-vapenkonventionen)
- 1995 Fördrag om en kärnvapenfri zon i Sydostasien (Bangkok-fördraget)
- 1996 Avtal om förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder i Bosnien-Hercegovina
- 1996 Reviderat Protokoll II (till 1981 års Konvention om "inhumana vapen"), om förbud mot eller restriktioner i användningen av minor, försåtvapen och andra anordningar
- 1996 Avtal om sub-regional rustningsbegränsning i Jugoslavien, Bosnien-Hercegovina och Kroatien (Florens-avtalet)
- 1997 Inter-amerikanska konventionen om olaglig tillverkning och handel med handeldvapen, ammunition, sprängämnen och andra liknande material

- 1997 Konvention om förbud mot användning, lagring, produktion och överföring av antipersonella minor (truppmminor) samt om deras förstöring (Ottawa-konventionen)
- 1999 Inter-amerikanska konventionen om öppenhet i anskaffning av konventionella vapen
- 1999 Wien-dokumentet om förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder
- 2001 Slutdokument från förhandlingarna om förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder i Sydosteuropa (under 1995 års Ramavtal om fred i Bosnien-Hercegovina, "Dayton-avtalet")
- 2002 Fördraget om nedskärningar av strategiska offensiva vapen (SORT)

Övriga fördrag och avtal – ej i kraft, januari 2005

- 1972 Fördrag om begränsning av anti-ballistiska missilsystem (ABM-fördraget, upphörde att gälla 13 juni 2002)
- 1993 Fördrag om vidare nedskärningar och begränsningar av strategiska offensiva vapen (START II)
- 1996 Fördrag om en kärnvapenfri zon i Afrika (Pelindaba-fördraget)
- 1996 Fördrag om fullständigt förbud mot kärnsprängningar (CTBT)
- 1999 Avtalet om anpassning av 1990 års CFE-fördrag

Förkortningar

BNP	bruttonationalprodukt
B-vapen	biologiska vapen
C-vapen	kemiska vapen
CFE	(Treaty on) Conventional Armed Forces in Europe (Fördrag om konventionella styrkor i Europa)
EDA	European Defence Agency (Europeiska försvarsbyrån)
ESFP	Europeisk säkerhets- och försvarspolitik
EU	Europeiska unionen
FN	Förenta nationerna
G8	Gruppen med 8 industrialiserade stater
GAO	Government Accountability Office
GCC	Gulf Cooperation Council (Gulfstaternas samarbetsråd)
INDA	international non-proliferation and disarmament assistance (internationellt icke-spridnings- och nedrustningsbistånd)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Atlantpakten)
NBC	nuclear, biological and chemical (nukleära, biologiska och kemiska vapen)
NPT	Non-Proliferation Treaty (Icke-spridningsfördraget)
OSS	Oberoende staters samvälde
OSSE	Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa
PSI	Proliferation Security Initiative

Styrelse

Ambassadör Rolf Ekéus, ordförande (Sverige)
Sir Marrack Goulding, vice ordförande (Storbritannien)
Dr Alexei G. Arbatov (Ryssland)
Dr Willem F. van Eekelen (Nederländerna)
Dr Nabil Elaraby (Egypten)
Rose E. Gottemoeller (USA)
Professor Helga Haftendorn (Tyskland)
Professor Ronald G. Sutherland (Kanada)
Institutsdirektören

Direktör

Alyson J. K. Bailes (Storbritannien)

SIPRI YEARBOOK 2005

ARMAMENTS, DISARMAMENT AND INTERNATIONAL SECURITY

36:e upplagan av *SIPRI Yearbook* analyserar utvecklingen under 2004 inom ämnena

- säkerhet och konflikter
- militärutgifter och rustning
- icke-spridning, vapenbegränsning och nedrustning

Volymen omfattar även bilagor med fördrag och avtal om rustningsbegränsningar och nedrustning samt en kronologi över det gångna årets händelser inom forskningsområdet.

För ytterligare information, kontakta

sipri

Stockholms internationella
fredsforskningsinstitut

Signalistgatan 9
SE-169 70 Solna

Telefon: 08-655 97 00
Fax: 08-655 97 33
E-post: sipri@sipri.org
URL: <http://www.sipri.org>

sipri